

Det hejdlösa frispråkröret

Fritänkaren

alternativ oberoende kulturtidskrift

för mest litteratur, musik och film,

Nr. 35 Juni 1995

Tredje årgångens nummer 8.

Redaktör och producent: Christian Lanciai
Fritänkaren beräknas utkomma med 12 nummer årligen eller mer
på budgetbasis i anspråkslös form utan kommersiella annonser.

Innehåll i detta nummer :

Fritänkaren och framtiden - del 3	2
Pius XII och judarna i andra världskriget	2
<i>Priest</i> - och andra filmer (om bl.a. tystnadsplikt)	3
Litteraturfrågan - del 5 och avslutning	4
Berlioz förtvivlade kamp mot publiken	6
Vårresan - del 3 : Bulgarien	7
Körkonsert i Sofia	7
Sofiaoperan och "Kärleksdrycken"	8
Slaskig byråkrati i slask-Bulgarien	9
En Kul Turreza, del 8 (<i>Sicilien</i>)	10
Himalayaturer, del 5 : <i>till Darjeeling</i>	12
Tonys historia	12
Grönt ljus från Kina (brev från Indien <i>av JBW</i>)	14
Om Panchen Lama	15
Summering av den tibetanska problematiken	17

Hugo har denna gång misslyckats totalt med både paginering och tillyxningen av högermarginalen. John Bede tar semester i detta nummer, som är det sista före midsommar.

På beställning kan såväl tidigare nummer som enbart tidigare artiklar och följetongavsnitt erhållas. Utom inom Sverige distribueras tidskriften även till de flesta andra länder i Europa samt några i Asien och Amerika på svenska samt (inom kort det fjärde numret) på engelska.

Upplaga (nr. 34) : 125
Prenumeranter (hittills i år) : 40

Tidningen är personlig men får överlåtas.

Göteborg den 31 maj 1995.

Fritänkaren och framtiden, del 3.

Krisen är väl i huvudsak överstånden nu, och det enda kyrkoherden i sin komplott och sabotageverksamhet mot Fritänkaren lyckades med var att ge oss mera motion i cykeltrampandet till mer avlägsna ställen för producering av denna omistliga tidning, som ju är unik i sitt slag. Vi har nu tre ställen var vi kan trycka Fritänkaren i stället för de två som säckat ihop - en hemsökt församling, (där bl.a. även orgeln vägrat samarbeta längre och följaktligen pajat och gått i däck m.m., och där en präst skriver klagobrev till sin församling om att han är förföljd, osv,) samt Studentkåren, där vaktmästaren, vår medbrottsling sedan många år, vägrat samarbeta längre då han inte längre kan klara av att duplicera sidan 2 på baksidan av sidan 1 - han skall pensioneras i sommar och hela hans avdelning stängas och plomberas. Vi har även fått klarhet i attentatet mot Fritänkaren för ett år sedan, när en anonym byråkrat skickade vår tidning till oss sönderriven i tusentals fragment med den skriftliga beteckningen av resultatet som "*Arschenpapiere*". En olycklig maoist hade fått tag i ett exemplar, tagit del av innehållet och reagerat spontant inför vår belysning av ordförande Mao Tse Tungs (avliden sedan 20 år) privatliv och moraliska värderingar. Denna byråkrat har sedermera inte vidare hört av sig men lär vara någons särbo.

Kort sagt, efter dessa attentatsstormar, sabotageanlopp och anarkistkomplotter ser det nu ut som om Fritänkaren skulle kunna överleva trots allt.

Pius XII och judarna i andra världskriget

Ämnet utgör en studie i feighet. Fastän påven mycket väl kände till att judarna förintades i miljontal vågade han aldrig fördöma deras mördare.

Ett tänkbart försvar för honom är att han valde tigandets svåra väg för att inte utsätta kyrkan för repressalier från tyskarnas sida - de behärskade ju även Italien och Rom. Han ville inte göra en tillräckligt svår situation ännu svårare för ännu fler. Han föredrog att skydda sin kyrka framför att riskera den med ett enda ord till förmån för judarna.

Just detta faller både honom och hans kyrka. Hade han slutit upp med hela sin katolska världskyrka, det största och mäktigaste av kristna samfund, bakom judarna hade han räddat inte bara kristenheten moraliskt utan även ett oöverskådligt antal judar. I stället valde han i dårskap att göra tvärtom.

Sedan Konstantin den stores dagar, den förste kristne kejsarens på 300-talet, har kristendomen hävdat sitt absoluta religiösa monopol med att anklaga judarna för att dessa korsfäst Kristus och fördömt dem som hedningar fastän de alltid trott på Gud, blott för att de inte genomgått formaliteten dopet. Dessa fördomar övergavs inte av kyrkan förrän under Pius XII:s efterträdare Johannes XXIII år 1959.

Vad som separerar kristendomen från judendomen är framför allt tron att Kristus var Guds son. Judarna föredrar att tro direkt på Gud utan omvägar. Det är egentligen det enda som skiljer judendom och kristendom. Fastän judarna trodde på Gud långt innan Kristus föddes har de kristna alltid hävdat att deras tro är den enda sanna och har de alltid förnekat att judarnas tro på Gud har någon giltighet i jämförelse. Naturligtvis är detta ren dumhet och oförlåtlig ignorans, enligt de klokaste inom hinduismen och buddhismen den enda oförlåtliga synden.

Man har ofta frågat mig var jag egentligen själv står. Ända sedan jag första gången läste Bibeln från början till slut vid 21 års ålder har jag hållit mera på det Gamla Testamentet än på det Nya, då nästan allt som finns i det Nya redan finns i det Gamla, som är äldre. Jag har alltid trott på Kristus som en gudomlig personlighet men aktat mig noga för att ta någon ställning till alla kyrkans senare konstruerade

dogmer. Samtidigt har jag med Paulus tagit avstånd från judendomens formalism när det gäller omskärelse och sådana saker, som åtminstone på våra breddgrader inte längre är hygieniskt nödvändiga formaliteter längre.

Samtidigt har jag omfattat hinduismens omätliga kunskapsområden och buddhismens humana konstruktivitet. Om jag omfattar allt detta - hur kan jag då själv säga var jag egentligen står?

"Priest" och andra filmer

Detta är kanske årets bästa film. Den är enkelt gjord och handlar om enkla människor under enkla förhållanden i Liverpool mitt i den stora recessionens elände. Miljön är beklämmande med rivningshus och parkeringsplatser, deprimerande höghusinteriorer och sorgliga människor av vilka inte en enda är på väg uppför. I centrum av denna Liverpools depressionstristess äger ett skakande drama rum i en katolsk prästgård.

Den centrala frågan och problematiken är kring biktens tystnadsplikt, precis som i Hitchcocks film *"I Confess"*, där en katolsk präst får höra en mördares bekännelse under biktens insegel och måste hålla tyst om det enligt sin prästerliga plikt, fastän han själv blir oskyldigt misstänkt för mordet. Där ordnar det hela upp sig, men inte här.

I denna Liverpoolfilm får en ung oerfaren präst från en flickas mun höra om hur hennes far missbrukar henne sexuellt, och han kan ingenting göra åt saken, ty flickan har bekänt det under biktens helgd. Fadern fortsätter att missbruka henne, får veta att hon berättat om det för prästen och hotar prästen om han inte håller tyst om det. Naturligtvis kommer prästen i en våldsam samvetskonflikt. Han kan inte uthärda att se hur flickan lider och utvecklar epilepsi till följd av faderns övergrepp, och samtidigt kan han inte bryta biktens tystnadsplikt. Flickans moder anar ingenting, tills hon en dag av en slump överraskar fadern med dottern *in flagrancia*. Detta är filmens starkaste scen, då prästen samtidigt har sina hårdaste anfall av tvivel på sitt kall. När modern får veta att prästen visste om det ger hon prästen hela skulden för att han inte gjorde någonting åt saken.

Frågan är: hade det varit befogat för prästen att i detta extrema fall bryta sin tystnadsplikt? Faktum är att skadan blivit mindre både för honom själv, för flickan och för modern om han gjort det. Det här med prästers och läkares tystnadsplikt prövas ständigt hårt i det grymma verkliga livet, och när den prövas måste prästen-läkaren också anlita sitt eget omdöme. Enligt den Hippokratiska läkareden är det primära att vålla patienten minsta möjliga skada: "Vad jag under utövandet av mitt yrke, eller till och med utom yrket under umgänget med människor, sett eller hört, och som möjligen är av beskaffenhet att ej böra utspridas, skall jag förtiga och anse allt sådant som vore det osagt." Härav följer att läkaren måste själv bedöma om vad han hör borde meddelas vidare eller icke. Följer man det hippokratiska huvudsyftet med tystnadspliktsregeln, att vålla patienten minsta möjliga skada, måste man finna att modern gjorde rätt i att ge prästen en stor del av skulden: han borde ha brutit sin tystnadsplikt.

Prästens egen tragedi i filmen är av sekundär betydelse. Han gör bort sig totalt, och det är synd att filmen inte har tagit upp de domstolsförhandlingar i hans fall där han förklarade sig skyldig, medan filmen egentligen mera bärs fram och klarar sig genom hans kollega fader Matthew, en mycket jordnära präst, som sover med prästgårdens hembitråde, predikar gående omkring bland församlingen, säger precis vad han vill, är helt fri från fruktan och drar sig inte för att utmana sin biskop, som ger honom ett helvete för hans frispråkighet. I slutscenen förenas dock alla trådar till

en i en makalös upplösning, där till och med de grövsta av alla brott kan försonas och förlåtas - i tårar.

En annan mycket stark film som går nu är den makedoniska "*Innan regnet faller*", som producerats i England och som tilldrar sig i Makedonien och London. Den är indelad i tre episoder som i den sista förenas i slutscenen till en tidlös enhet - cirkeln är sluten, och man vet varken var den har börjat eller var den har slutat. I synnerhet den första episoden är rent bildmässigt en svindlande skönhetsupplevelse, i den andra förekommer en restaurangscen som kommer att gå till filmhistorien genom sin hisnande dramatiska uppbyggnad, medan den tredje mera direkt förmedlar filmens egentliga budskap och syfte: att undvika att kriget kommer till Makedonien, med att helt enkelt genomskåda och belysa en latent krigssituation i förväg. Genom detta tydliga och berömliga syfte framstår filmen, all sin gränslösa tragik till trots, som anmärkningsvärt konstruktiv.

För övrigt har det bara varit engelska filmer på tapeten. Den mest njutbara var "*Kim*" från 1984 med Peter O'Toole i en av sina bästa roller som den gamle laman men med även alla andra roller i ypperliga tolkningar, främst Bryan Brown som hästkarlen från Kashmir och John Rhys-Davis (han som liknar Pavarotti) som den runde tjänstemannen från Calcutta. David Leans filmatisering av Noel Cowards pjäs "*Blithe Spirit*" från 1945 med Rex Harrison, som först får besök av sin avlidna första fru och i den härva som därav följer förlorar sin andra, är lika slitstark, kvick, underhållande och spirituell fortfarande hur många gången man än ser den; och lika sevärd var fortfarande Michael Powells "*49th Parallel*" om Canada i andra världskriget med Laurence Olivier, Anton Walbrook, Glynis Johns, Leslie Howard och Raymond Massey allesammans i praktroller som privata nazibekämpare. Till protokollet bör också föras filmatiseringen av John Masters' "*The Deceivers*" från 1988, som följer boken ganska bra om än den missat en del av bokens mera raffinerade psykologiska övertoner.

På grund av detta nummers stora utrymme för Tibet tar John Bede med "Gotisk historia" semester denna gång för att dock återkomma senare med nya irländsk-keltiska råheter. I nästa nummer hoppas vi även kunna recensera filmen "*Rob Roy*".

Litteraturfrågan - del 5 och avslutning.

Balzac har framhållits som den store vägbrytaren in i realismen, och förvisso är han realist och konsekvent som sådan och ingenting annat. Men den störste realisten av alla måste ändå ryssen Leo Tolstoj anses vara, den spiknyktraste av alla författare, som genomskådar allt och alla och som ingen och ingenting kan lura.

Även naturalisterna måste anses vara stora realister, som Émile Zola, Henrik Ibsen och andra, och liksom Ibsen är besläktad med Tolstojs sätt att se på mänskorna är Zola som en fortsättning på Balzac. Alla dessa är utsökt material för vårt bagage till den öde ön. Ändå finns det en annan kategori realister som är att föredra.

Dickens är den främste av dem, men många andra hör till samma kategori, främst systrarna Brontë och William Thackeray, Thomas Carlyle och Wilkie Collins. Sir Arthur Conan Doyle kommer senare men hör till samma kategori. De är inte bara realister utan ser även något mer än bara den påtagliga verkligheten. Deras människoteckningar är inte enbart kallt fotografiska utan fint nyanserade, och de lämnar utrymme åt metafysiska företeelser. "*Jane Eyre*" (Charlotte Brontë) och "*Wuthering Heights*" (Emily Brontë) är båda skarpt realistiska romaner som dock främst sysselsätter sig kring människans oberäkneliga psyke och främst dess

avgrunder. Thackerays "*Vanity Fair*" är en oerhört cynisk roman med nästan bara själviska och elaka människor, men hela romanen bärs upp av en enda osannolikt god människa: Dobbin, som står helt utanför realismen. Ingen har skildrat franska revolutionen mera realistiskt än Thomas Carlyle, men hela hans revolutionspathos är färgat av ett personligt temperament som är en intensiv inlevelse i ett historiskt förflutet som måste betecknas som ett underbart konstnärligt mirakel. Till samma kategori realister med extra dimensioner hör ryssen Fjodor Dostojevskij.

Alla hans romaner är fullständigt nästan överdrivet subjektiva till en sådan grad att de nästan framstår som psykiska eller expressionistiska, och i denna överväldigande ocean av subjektiva känslor och passioner förlorar man lätt den knivskarpa realism som alltid ligger som grund ur sikte. Dostojevskij gör sig aldrig skyldig till något sakfel, någon inkonsekvens eller något som "inte stämmer". Hans personligheter följer konsekvent sina egna vägar och skapar sina egna tragedier i fullständigt logisk konsekvens till hur bisarrt de är funtade från början. Hans helgon upphör aldrig att vara helgon, och hans mer demoniska karaktärer blir aldrig mindre demoniska. Troligen har aldrig någon författare gjort sig skyldig till en så konsekvent psykologisk realism som Dostojevskij.

Även Anton Tjechov är realist men adderar till sin realism ett säreget extra temperament av melankoli och vemod. Hans nyansrikedom till realismen är kanske det finaste litterära filigranarbetet av alla.

Till samma kategori nyanserade realister hör även Johan Ludvig Runeberg i Finland, Henryk Sienkiewicz i Polen, Jules Verne i Frankrike, (hans extra dimension till realismen är uppfinnandet av science fiction,) Herman Melville i Amerika och den märkliga sagoberätterskan Selma Lagerlöf i Sverige. Hon får fullständigt övernaturliga berättelser att framstå som fullständigt realistiska. Strindbergs extra dimension till realismen är en dynamisk men patologisk paranoia i förening med storhetsvansinne som tyvärr inte alltid har en välgörande effekt. För all del, vill man utbilda sig till storhetsvansinnig patologisk paranoiker på den öde ön så rekommenderas Strindbergs samlade verk.

Därmed närmar vi oss slutet på vår genomgång av lämplig litteratur att medhavas till en öde ö. Det är egentligen inte mycket mer att tillägga. Efter realismens utomordentliga århundrade följde de båda världskrigens epok med förödande effekt på litteraturen som på all kultur och därefter massmedias totala genombrott med nästan ännu mer förödande effekt på litteraturen. Romankonsten har nästan helt glömts bort under 1900-talet liksom den regelmässiga konstpoesin och framför allt den homerisk-shakespeareska ideella synen på människan. Få författare har under 1900-talet lyckats föra denna tradition vidare.

Två som försökte var Robert Louis Stevenson och Rudyard Kipling. Den förre dog för ung för att lyckas helt och hållet, och den senare förlorade sin ende son i första världskriget utan att ens den unge John Kiplings grav någonsin kunde lokaliseras, vilket knäckte den mest konstruktive av imperialister. I stället överlevde den kroniske pessimisten Joseph Conrad med sin polska fatalism, medan den stora traditionen i England i huvudsak fördes vidare av sådana första klassens B-författare som Somerset Maugham, James Hilton, Henry Rider Haggard, Nevil Shute och Graham Greene, vars samtliga böcker kan medtagas.

I Frankrike stäcktes det nya seklets unga författargeneration genom framför allt Henri Alain-Fourniers stupande i första världskriget, och den enda roman han hann skriva vittnar om vilka strålande möjligheter som grusades. Han var som en direkt fortsättning till Gustave Flauberts och Maupassants utsökta berättarkonst fastän mindre grov och i stället ljusare. De andra fransmän som överlever lovar mindre och slutar vanligen som gamla elaka torrisar, men Jean-Paul Sartres dramer efter andra världskriget utgör ett strålande undantag från schablonakademikerna. Och så har vi Romain Rolland.

Han skrev helst och bäst om musik, men hans alltid lika läsvärda biografier upptar även exempelvis Michelangelo, Tolstoj, Gandhi och andra hinduer. Han introducerade hinduismen i Europa så till den grad att den kom på modet under 20-talet, och han blev själv hinduist. Rabindranath Tagore bör även tas med i detta sammanhang, men framför allt var Romain Rollands närmaste vän och arvtagare Stefan Zweig.

Det finns ett otal andra tyskspråkiga författare som alla råkade mer eller mindre lika illa ut genom det andra världskriget, då de flesta var judar. Men Remarque var det inte, vars flesta romaner håller, och inte heller Thomas Mann, fastän han skrev fyra digra romaner om Josef och hans bröder. De romaner av Thomas Mann som håller är dock nästan bara de sena "Doktor Faustus" och "Den helige syndaren". Han är fruktansvärt torr för övrigt.

Däremot håller Stefan Zweigs samlade verk för alla tider. Denne olycklige landsflyktige österrikare, som begick självmord i exil i Brasilien när han inte längre kunde stå ut med världen efter Singapores fall i början av 1942, är kanske den mest outhärliga av alla under en landsflykt till en öde ö, så han får avsluta denna rekommendationslista. Man kunde tillfoga namn som Boris Pasternak, Mika Waltari, John Steinbeck, Jack London, Pearl Buck, Robert Graves, Karen Blixen och några till, men inte Hemingway (utom "Den gamle och havet",) inte James Joyce (utom "Dubliners"), inte Freud eller Jung, för all del inte Nietzsche och inte ens Maurois, Malraux eller Mauriac.

Slutligen medges att man alltid har många författare kvar att upptäcka.

Berlioz' förtvivlade kamp mot publiken

Hur svår och förtvivlad denna kamp var framgår ur Berlioz' många sjukdomar och neuroser. Han var väl den mest teatraliska musiker någonsin med en omåttligt överdimensionerad svaghet för känslsamhet, som gjorde honom både svår att förstå och att ha att göra med utom utomordentligt kontroversiell, vilket han förblev ända till 100 år efter sin död.

Den synnerligen sakkunnige Mendelssohn, troligen sin tids musiks mest utvecklade mästare, menade om Berlioz:

"Jag kan helt enkelt inte stå ut med denna utåtvända entusiasm, denna för damerna presenterade förtvivlan och denna genialitet i fraktur, svart på vitt." Mendelssohn stördes alltså av att Berlioz så teatraliskt demonstrerade sin genialitet. "Hans instrumentering är så fruktansvärt smutsig och smetig att man måste tvätta fingrarna om man någon gång haft ett av hans partiturer i handen. Dessutom är det en skändlighet att han sätter samman sin musik av idel mord och nöd och elände."

Ändå var de goda vänner som kunde umgås och trivas tillsammans när de träffades i Rom; men här är alltså en sida av Berlioz som till och med Mendelssohn kom till korta inför: hans instrumenteringskonst.

Det är detta som gör Berlioz' musik intressant och hållbar för alla tider trots dess saknad av melodi och form. Det har aldrig funnits en så rent intuitivt mästerlig orkestreringsexpert som Berlioz. Han experimenterar vilt men alltid med framgång. Alla musiker som arbetade med och under honom har vittnat om hans oöverträffbara dirigentegenskaper, ex.: "Han var den mest perfekta dirigent jag någonsin upplevt; han förfogade över det absoluta kommandot över sitt manskap; han spelade med dem som en pianist på klaviaturen." (Charles Hallé, 1819-95.)

Berlioz är alltså även den första i raden av litterära musiker, sju år äldre än Schumann och tio år äldre än Wagner. Hans stora arbete om instrumentation "*Grand traité d'instrumentation et l'orchestration modernes*" från 1843 är den absoluta klassikern inom sin genre, som varje tonsättare ännu idag måste stå häpnande inför.

Han skrev texterna till alla sina egna operor och kunde till och med redigera om etablerade texter som "Requiem" och Goethes "Faust" för att anpassa dem efter sina egna idéer. Trognast originalet av hans texter är vissa delar av hans största opera "Trojanerna" mot Vergilius.

Denna opera som alla de andra gjorde fiasko. "Benvenuto Cellini" sattes upp men vållade sådana kontroverser genom sin nyskapande dramatiska polyfoni att den snabbt togs ner och aldrig sattes upp igen. Även "Fausts fördömelse", hans musikdramatiskt mest briljanta verk, sattes bara upp för att bara läggas ner. Hans största opera "Trojanerna" blev aldrig spelad i sin helhet förrän 1957 hundra år efter dess tillkomst. Ändå är den bara fyra timmar lång, alltså kortare än både "Tristan"; "Mästersångarna", "Götterdämmerung" och "Parsifal".

Berlioz och Wagner kunde i början förstå och uppskatta varandra, men med tiden blev de bittra fiender. Liszt försökte förgäves medla, men de blev aldrig försonade.

Varför misslyckades då Berlioz när Wagner lyckades med betydligt "värre" verk? Berlioz saknade Wagners hänsynslöshet. Medan Wagner utan skrupler utnyttjade den arme konung Ludvig II för att få monarken att ruinera sig och staten Bayern för Wagners operors skull, avbröt sig Hector Berlioz mitt i sin största koncentration på sitt tonsättningsarbete om hans barn grät eller om hustrun blev sjuk. En sådan blödighet och sentimentalitet var fullständigt väsensfrämmande för Wagner. Berlioz var för mjuk och för mänsklig för att kunna forcera sin musik och offra andra för den så som Wagner gjorde.

I stället gick den orättvisa behandlingen av honom och hans musik av samtiden honom desto djupare till sinnes. Han blev inte vred eller bitter utan bedrövad. Resultatet blev att han med åren komponerade allt mindre och under de sista tio åren nästan ingenting alls. Av hans mästerverk var det bara den "Fantastiska symfonin", "Requiem" och "Romeo och Julia" som accepterades av hans samtid medan de största verken "Fausts fördömelse" och "Trojanerna" fick vänta i nästan hundra år innan de gjordes rättvisa.

Det svåra med Berlioz' musik är att den är så oerhört nyansrik och mångfacetterad och därför så svårtolkad. I sin nyckfulla excentricitet och ständigt överraskande originalitet är det egentligen bara engelsmännen som begripit sig på den, främst Sir Colin Davis. Den kräver tyvärr av dirigenten att han ska vara lika känslig och infallsrik som kompositören, vilket tyvärr ingen dirigent kan vara, då Berlioz var absolut ensam i sitt slag och den kanske ensammaste av alla kompositörer efter Beethoven.

(I nästa nummer: Relationer mellan Chopin, Mendelssohn, Liszt och Berlioz.)

Vårresan, del 3: Bulgarien

Körkonsert i Sofia.

Bulgarien är världsbekant för sina förnämliga körer, och de brukar vanligen vinna första- eller andra-priser vid alla körtävlingar. Jag fick det stora nöjet att få uppleva en helafton med Sofias Filharmoniska Kör varunder den uppförde Palestrinas "Missa Brevis", Bachs motett "Jesu meine Freunde" och Carl Orffs "Catulli Carmina". En tredjedel av kören användes för Palestrina, de andra två tredjedelarna för Bachmotetten och slutligen hela kören för Orff.

Tyvärr var körens standard inte den absolut idealiska. I varje sats av mässan sjönk kören konsekvent en hel halvton, och det var tenorernas fel, som inte orkade hålla upp sin stämma. Dessutom begick kören det oförlåtliga felet att utelämna

"Gloria in excelsis Deo" i Gloriasatsen och började i stället direkt på "et in terra pax hominibus". Så får man bara inte göra. Så okunnig om Palestrina får man inte vara om man en gång sjunger Palestrina.

Tyvärr blev tillståndet inte bättre av att kören byttes ut mot den andra två tredjedels-kören i Bachmotetten. Där var det sopranerna som drog ner det hela, även om tolkningen och dirigenten, en kvinnlig sådan, smal som en tråd, var ypperliga.

I den tredje avdelningen med hela kören samlad i Orff-verket blev det stora misstaget som kören begått uppenbart. Den hade lagt ner det största arbetet på detta ytliga effektsökeri med pianoackompagnemang och utan intonationssvårigheter för att få detta billiga verk med mycket omusikaliska effekter bestående av mellanprat och slagverksbatterier att fungera fullständigt perfekt; medan de hade försummat de mycket svårare och mer arbetskrävande verken av Palestrina och Bach, gedigna mästare med avancerad musikalitet, medan Orff bara förblir en effektsökande dilettant, hur slagkraftigt hans första verk "*Carmina Burana*" än är, vars succé han begick misstaget att försöka upprepa med att producera en imitation. Orffs stil är visserligen personlig men bara en nyhet första gången, medan "*Catulli Carmina*" definitivt inte kommer med något nytt. En speciell stämning krävs för att man ska stå ut med Carl Orffs grova effekter. "*Carmina Burana*" tål framföranden utan denna specialstämning men inte "*Catulli Carmina*".

Tyvärr är det som en körsjukdom att inför konserter med blandad repertoar satsa hårdast på det verk som är tekniskt svårast, medan därigenom verk som är mer musikaliska och därför kräver större noggrannhet försummas och presenteras opolerade. Carl Orff fungerade perfekt i denna konsert, men man ville bespara sig att höra verket fler gånger, medan man beklagade att Palestrina och Bach inte framförts bättre av en så kvalificerad kör. En konsert med bara Palestrina och Bach i färdigarbetat skick hade varit bättre än denna halvdana konsert med en åbakig bluff som avslutning.

Sådana konserter brukar försvara sig med att, "ja, men publiken vill också ha något effektfullt och anslående, inte bara gamla klassiker, för då blir den bara uttråkad och stannar hemma." Skitprat. Publikens smak kan aldrig bestämmas eller sonderas i förväg. Publikfrieri är det mest vanskliga man kan försöka sig på, för om man gör det blir publiken verkligen som en nyckfull kvinna. Det enda som alltid går hem hos en publik är ärlighet i uppförandet och kvalitet. Om kvaliteten är genomarbetad och uppförandet genomförs med ärligt engagemang blir resultatet oemotståndligt för vilken publik som helst, vad det än gäller, för det är just sådant som varje publik gärna betalar för.

Sofiaoperan och "Kärleksdrycken"

Sofia har ett underbart operahus, och den bulgariska publiken är alltid tacksam. Det är alltid en fest och en upplevelse att få vara med om en operaföreställning där, och jag såg mycket fram emot den. Donizettis "Kärleksdrycken" skulle ha premiär, och salongen var fullsatt. När föreställningen väl började med idealisk scenografi och en utmärkt regi, dirigent och orkester satt man emellertid förstummad. Aktörerna sjöng på bulgariska.

Hur kan man framföra en italiensk opera på något annat språk än italienska? Föreställ er den lyriska tenorarien "*Una furtiva lagrima*", en av höjdpunkterna i tenorrepertoaren, sjungen på bulgariska, med alla dessa fräsande och forsande sj-tj-konsonantljudsanhopningar och tjocka slaviska l-ljud. Halva musiken går ju genast förlorad. Det är som att i stället för "Santa Lucia" sjunga "Skända Lushia".

Dessutom sjöng både primadonnan och stackars Nemorino falskt. Mitt i sin stora tenoraria har han en lång kritisk F-ton, som han bör crescendera tills arian plötsligt blommar ut i en dur-tonart, och just detta långa F tog hjältetenoren mer än en kvarts

ton för lågt. Det var värre än att sitta hos tandläkaren, och det isade värre i hela skelettet än med bara tandvärk.

Tyvärr har den musikaliska standarden i Bulgarien gått ner. Så fort en förmåga lyckas slå igenom internationellt lämnar hon landet för gott. Kvar blir bara dilettanter, patetiska vrak på glid och omogna ungdomar, som inte ens kan sjunga rent ännu.

Vad som däremot höll var som tröst kyrkokören i Alexander Nevskij-katedralen. När jag gjorde mitt enda möjliga besök skulle just en gudstjänst börja, allt var under ivrig förberedelse, kören höll på att samlas, stämningen var redan fullödlig fastän fortfarande under uppladdning, och katedralen var lika varm och underbar som alltid. Kyrkan ser inte stor ut utvändigt men liksom lyfter sig och breder ut sig åt alla håll så fort man inträder, och akustiken är överväldigande. Här kunde folk fortfarande sjunga.

Slaskig byråkrati i slask-Bulgarien

Tyvärr hade det idylliska Bulgarien även sina mindre idylliska avigsidor. En av dessa var byråkratin och den skräck som den lever genom att inspirera.

I Ruse vid bulgariska gränsen hade jag fått betala 55 DM för ett transitvisum genom Bulgarien. Min andra dag i Sofia ringde min värdinna till polisen och frågade för säkerhets skull hur länge ett sådant transitvisum gällde. Hon skulle inte ha ringt. Det gällde i 30 timmar. När hon ringde hade jag redan varit i Bulgarien betydligt längre än så, nästa tåg till Istanbul skulle avgå först följande morgon, (det enda tåget per dag var ett tidigt morgontåg,) och jag hotades således av oöverskådliga böter vid nästa passkontroll.

Min värdinna visste genast på råd. Jag hade fått en "sjukdomskris", och en god vän till hennes dotter, som var läkare, kunde alltid ordna ett intyg. Med detta i handen skulle böter kunna undvikas.

Emellertid var läkaren bara en barnläkare, så den möjligheten var misslyckad. I stället drog mig min värdinna med sig till polikliniken. Där hänvisades vi till ett speciellt sjukhus för utlänningar utanför staden. Det hör till saken att det hade snöat oavbrutet i Bulgarien, liksom i Rumänien, och nu var det förfärligt slaskigt överallt. Det var ett utomordentligt nöje att slaska fram genom snömodden mellan olika sjukhus i Sofia.

Sjukhuset för utlänningar skulle gärna ta sig en titt på mig - för 22 dollar. Ett intyg kunde dock kosta mera, beroende på om jag var sjuk eller inte. Vi slaskade hemåt genom snömodden igen.

Naturligtvis skulle min värdinna aldrig ha ringt polisen, och jag skulle ha försökt klara mig genom min okunnighet och myndigheternas brist på information till mig vid gränsen. Emellertid hade samma myndigheter begått ett misstag. Enligt stämplarna i mitt pass hade jag lämnat Rumänien den 30.3 och ankommit till Bulgarien den 29.3. Det var ju helt omöjligt. Samma felaktiga datum, den 29.3, hade passkontrollören skrivit på mitt bulgariska transitvisum.

Jag lämnade Bulgarien i ett underbart jullandskap med Vitosha badande och gnistrande i snö i praktfullt solsken, som gav den bländande vita vintern en extra kyla och stränghet. Tåget var bara två timmar försenat från början. Som reskamrat hade jag turen att få en trevlig amerikan från New York, som arbetade som lärare i Ruse. Han var mycket litterärt kunnig och intressant att samtala med, och det var betydligt angenämare att frysa tillsammans på ett tåg utan värme (i vintern) än var och en för sig. (Som vanligt i bulgariska tåg gick vissa fönster inte att stänga.)

Den dramatiska passkontrollen inträffade där vintern i Bulgarien äntligen avlöstes av en turkisk vår. Den bulgariske passkontrollanten var en stor två-meters buffel med hårt fyrkantigt ansikte, utrypen för en sovjetrisk skräckkommissarie. När

han såg mitt transitvisum blev han genast arg och anklagade mig för att ha stannat i Bulgarien i tre dagar och krävde böter (ett opreciserat belopp) av mig. Jag påvisade då för honom visummisstaget i Ruse: enligt den rumänska passtämpeln hade jag lämnat Rumänien den 30.3 för att därpå ankomma till Bulgarien den 29.3. Han blev ännu argare, slet mitt pass ifrån mig och lämnade tåget. "Mera problem!" skrek han.

Efter en längre stund kom han tillbaka. Han bad mig plocka ner mitt bagage. Lyckligtvis ville han bara att jag skulle öppna det, han konstaterade det huvudsakliga innehållet av bara svenska böcker, (inget bulgariskt smuggelgods,) gav mig mitt pass och gick.

Det visade sig då att han begått misstaget att inte ta tillbaka mitt transitvisum när han tagit mitt pass ifrån mig. Troligen hade detta misstag från hans sida fått honom att tänka om. Dessutom kunde ju inte de anakronistiska passtämplarna förklaras på annat sätt än att den ena måste vara fel, och om jag påstod att Bulgarien stämplat fel kunde han inte bevisa motsatsen.

Mitt argument var att jag (enligt passtämplarna) lämnat Ungern den 29.3, kommit till Rumänien den 29.3, lämnat Rumänien den 30.3 (på kvällen) och kommit till Bulgarien den 31.3 efter midnatt. I så fall kunde jag inte ha stannat i Bulgarien mer än en natt.

Jag hade varit tre nätter i Bulgarien - det var den rumänska passtämpeln som var fel. Jag hade kommit till och lämnat Rumänien den 29.3. Detta hade den rasande kontrollanten kunnat se på min biljett, men han gjorde det inte. Den falska rumänska passtämpeln var Rumäniens vänliga avskedsgåva till mig.

Sålunda tog jag igen skadan för det falska visum jag tvingades betala för i Bulgarien våren '93, vilket medförde att jag uteblev från Bulgarien i två år. Bötesbeloppet var okänt, men jag sparade åtminstone 50 DM. Det hör även till saken att detta var morgonen den Första April.

Tyvärr lämnade jag Bulgarien även denna gång i hopp om att slippa komma tillbaka. Och tyvärr reflekterar detta de flesta bulgarers disposition. De vill helst bara lämna landet och slippa komma tillbaka, och alla som kan gör så. Kommunisterna har myglat sig tillbaka till makten genom maffiametoder och falsk skräckpropaganda, som den fattiga massan gått på, och en sådan regering kan inte åstadkomma något gott för landet utan bara för sig själva.

(Nästa avsnitt : *Turkisk vår*, med bl.a. doktor Sandy.)

En Kul Turresa, del 8 (Sicilien)

Min gamle sicilianare berättade även om Italiens stora Öresundsprojekt, bron över Messinasundet, som nu varit under planering i 40 år. Avståndet är relativt litet över sundets smalaste del, och redan araberna försökte för 1000 år sedan bygga ett slags pontonbro med stockar, men strömmarna var för starka, och ingen kamel lyckades ta sig över levande. Strömmarna är fortfarande för starka för att kunna möjliggöra vare sig några bropelare eller något tunnelbygge. Enda möjligheten vore att bygga bron med ett enda spann tvärs över, men då återstår den ständiga jordbävningssfaran. 1908 förstördes hela Messina med 50,000 offer. Tsaren sände ut ett hjälpfartyg för att rädda överlevande, och det kom sicilianarna ännu ihåg när Gorbatsjov besökte Sicilien för ett femtal år sedan, varvid han och Raisa hedrades särskilt för tsarens hjälpsatser 80 år tidigare.

Han visste också allt om Kennedymordet och att den som vetat mest om Kennedymordet hade varit president Richard Nixon. Faktum är att ingen vann så mycket på Kennedymordet som han. Om bröderna Kennedy hade fått leva hade Nixons karriär varit slut. Efter John F. hade Robert blivit president och sedan

Edward. I stället mördades John F. och Robert, och sedan räckte med att arrangera en skandal för att även Edward skulle vara ur leken. Min man på Sicilien menade att det alltid varit demokraterna som byggt upp Amerika och utvecklat dess demokrati medan det alltid varit republikanerna som gjort motsatsen med att framför allt värna om vapenindustrin och skjutfriheten. Att John F. Kennedy mördades för att han ville stoppa Vietnamkriget (enligt Oliver Stones film) var om något ett motiv som gick hand i hand med Richard Nixons och republikanernas politik. Hade inte Richard Nixon stoppats genom Watergateskandalen hade kanske Vietnamkriget kunnat fortsätta till 1989 minst.

Han visste också allt om de olika amerikanska maffiorna. Han hade respekt för den grekiska, den hebreiska och den irländska maffian, ty dessa var politiskt etablerade och hade sina tentakler ungefär så högt upp i kongressen och senaten som det bara var möjligt. Den italienska maffian hade nått sin höjdpunkt med Al Capone och hade aldrig kunnat etablera sig politiskt, varför den var dömd till att förbli underjordisk och ledande bara inom division B. Mest oroad var han av de kinesiska och de puertoricanska maffiornas expansion genom mera omänskliga metoder. Kineserna i synnerhet hade en otäck förmåga att klä sin grymhet och brutalitet i sofistikerade former. Puertoricanerna var bara konsekvent livsfarliga i synnerhet på natten. Andra maffior i Amerika ansåg han det onödigt att spilla ord på.

Mest beklagade han dock hela världens utveckling efter 1945 medan han nostalgiskt prisade tiden före, då brist på mat och ständiga krig tvingat folk till att arbeta och göra rätt för sig, vilket gjort dem lyckliga. På den tiden, berättade han, sjöngs det överallt, folk var friska, man rörde sig mest till fots även om det gällde att tillryggalägga några mil, och man var nöjd och lycklig med bara litet. Efter Marshallhjälpen har det aldrig mer förekommit ren materiell nöd för hela folket, man har i stället blivit bekväm, ingen går längre någonstans utan man kör bil om det så bara är 100 meter, och alla är sjuka och olyckliga. Ungdomen sjunger inte längre utan går i stället och öronbedövar sig med rockmusik och går och drogar sig på diskotek och blir kriminella.

I stort sett skyllde han allt på de rika. "Det är alltid de som har pengar som cyniskt och hänsynslöst satsar dessa på exploatering i varje tänkbar form, socialt genom utnyttjande av ungdomen för främjandet av dålig musik och spridandet av droger, globalt genom miljöförstöring, politiskt genom vapenindustri och varje form av underblåsande av våld, och ekonomiskt genom korrupcion. I början på 60-talet hade världen en mycket lovande mänsklig utveckling genom personer som påven Johannes XXIII, Dag Hammarskjöld, president John F. Kennedy och Martin Luther King. Om dessas insatser för en bättre värld hade fått fortsätta ostörda hade det kalla kriget slutat tjugo år tidigare. Bakslaget började med mordet på Dag Hammarskjöld genom agenter för ekonomiska och politiska intressen i Afrika, påven fick inte leva länge och även en annan lovande påve undanröjdes snabbt, bröderna Kennedy mördades, och även Martin Luther King mördades. I stället främjades den amerikanska vapenindustrin in absurdum genom Vietnamkrigets vansinniga överdrifter och övergrepp och därmed även alla andra världens vapenindustrier, och hela 60-talets fredsörelse kom av sig. Därmed försenades det kalla krigets slut med minst femton år. Det var bara Tyskland och Japan som var kloka nog att i stället för att satsa på krig och vapenindustrier satsa på fred och fredsindustri. Därför blev de med tiden så farliga ekonomiska stormakter. Framtidens krig har redan börjat, de är helt och hållet ekonomiska, och det håller redan på att växa fram ett nytt kallt krig av helt och hållet ekonomisk art mellan England och Tyskland och dels mellan USA och Japan. Denna utveckling måste bevakas och följas noggrant, ty var kommer Frankrike och Kina att ställa sig?" Han menade kategoriskt, att där pengarna finns, där finns ondskan, där finns initiativet till krig och diktatur, där finns all korrupcion och destruktivitet, och där finns makten som bara kan missbrukas.

Himalayaturer, del 5: till Darjeeling.

(Tony och jag hade kommit ifrån varandra norr om Naini Tal. I ett försök att leta efter honom återvände jag från Pithoragar till Almora.)

Knappt hade jag åter kommit till hotellet i Almora så ringde Tony - från Pithoragar. Han hade hört att jag åkt dit och följt efter i blind optimism och troskyldighet. Han är världens bästa reskamrat och godheten själv men är kanske något för god för denna världen. I mina meddelanden hade jag med flit underlåtit att meddela honom om min resa till Pithoragar just i hopp om att jag skulle hinna tillbaka därifrån till Almora till kvällen. Och så följer han paniskt efter och ställer till så att vi reser om varandra, så att vi förlorar ännu mera tid....

När han nu ankommer i morgon bitti hoppas jag vi genast kan ta bussen ner till Haldwani för att sedan direkt ta tåget mot Siliguri och Darjeeling. Dess värre finns det nu små chanser kvar att vi hinner uppleva Nepal under denna resa.

Tonys historia

Det var inte helt lätt att hitta ner till ashramet Haidakhan från Naini Tal. Först var det två timmar med buss tillbaka ner till Haldwani, och därifrån var det tydligen sedan 36 kilometer kvar. Jag fick ta taxi, vilket tog två timmar och kostade 350 rupier. Sedan fick jag gå resten. Det tog två timmar med bärare.

Det låg helt ute i ödemarken, och det fanns ingen civilisation i närheten. Men till detta ställe kom det folk från hela världen för att studera Babajis andningspedagogik. Där fanns till och med en svenska, som just kommit och som skulle stanna till långfredagen.

Babaji var en mästare som uppenbarade sig som från ingenstans vid 18 års ålder för att sedan sprida sitt budskap tills han lika spårlöst försvann igen vid 30 års ålder. Han skall ha ascenderat (alltså gjort en himmelsfärd) och därefter precis som Jesus uppenbarat sig på flera olika ställen för olika lärjungar samtidigt. Vid ett tillfälle genomförde han en 45 dagars fasta utan något att äta eller dricka på det heliga berget ovanför Haidakhan. Han har också gjort en autentisk kasettbandinspelning innan han försvann 1984, som jag köpte ett exemplar av för 250 rupier (drygt 60 kronor).

Att bli initierad i mysterierna på denna plats var en upplevelse. Jag fick klä mig i det indiska höftskynket och blev målad i pannan. Emellertid förekom det även en del egendomligheter. Mer än hälften av gästerna på detta ställe var tobaksrökare, och det varnades ängsligt för stölder. Man måste låsa in och fast sitt bagage med hänglås, då tydligen många gäster från utlandet här blivit rånade av ortsbefolkningen - ej av personalen på ashramet.

Ett indiskt ashram är ett kombinerat kloster och värdshus, och ofta sysslar det även med hjälpverksamhet. Ej sällan är ett sjukhus kombinerat med ett ashram. Det är en helig plats med strikta ordningsregler, och jag fick akta mig noga för att visa min whiskyflaska. Allt innehav och inmundigande av alkohol var strikt förbjudet medan man dock tydligen fick röka. Att bo och äta på stället var inte dyrt, utan priserna var måttliga.

Efter att ha varit med om alla de intressanta ceremonierna och en övernattningsinleddes jakten på Christian. Han hade lämnat mig tre telefonnummer till tre hotell i Almora av vilka han lovat att uppsöka ett. Dessutom hade vi båda telefonnumret till hotellet i Naini Tal som en extra ofelbar livlina, om inget av de tre hotellen skulle finnas kvar. (Hotelluppgifterna och deras telefonnummer var åtta år gamla.)

I Almora tog jag in på hotellet närmast busstationen. De var mycket hjälpsamma där och ringde runt till de tre hotellen. Christian fanns inte på något av dem, och

inget hade något meddelande. Då ringde jag till Naini Tal. Samma besked där: inget meddelande. Det var torsdag kväll, och jag var konfunderad.

Följande dag bröt jag min fasta och tog in på en restaurang. Värden där var mycket hjärtlig och visade sig veta allt om både Christian och mig. Han hade bott på hotell Savoy och idag (fredag) rest till Pithoragar. Han skulle inte komma tillbaka.

På hotell Savoy fick jag samma besked: Christian skulle inte komma tillbaka. Där hade han lämnat ett meddelande åt mig med troliga hotell i Kathmandu och Darjeeling uppskrivna. Detta bekräftade för mig att han inte skulle komma tillbaka till Almora. Det var fredag morgon, och jag begav mig genast efter honom med buss till Pithoragar.

Där tog jag på nytt in på ett hotell som ringde runt till alla andra för att spåra Christian. Till slut kom det besked från Tourist Bungalow: Christian var på väg tillbaka till Almora.

Jag ringde till hotell Savoy i Almora och berättade detta för värden. Han blev mycket häpen. Det fanns ingen buss tillbaka till Almora för mig den dagen, utan den första skulle gå klockan 5 följande morgon.

På kvällen klockan 8 ringde jag åter till Savoy i Almora och fick äntligen tala med Christian. Han hade kommit fram några minuter innan. Äntligen! Allt klarades upp, och han lovade invänta mig klockan 11 följande morgon (lördag).

Enligt Christian är vi nu försenade två dygn, men det var besöket i Haidakhan värt - åtminstone för mig. Jag hade inte velat vara utan det.

Kommentar till Tonys historia: Hela Haidakhan-äventyret var ett höggradigt risktagande från Tonys sida. Ingenting är lättare i Indien än att fastna i ett trevligt ashram, och därför har jag aldrig besökt något ashram. Tony bekräftade själv att stöldriskan varit överhängande, och han hade kunnat bli av med åtskilligt. Beklagligt var dock att våra överenskomna kommunikationslinjer inte fungerade. Fastän jag lämnat ett skriftligt meddelande åt Tony på det tredje hotellet i Almora förnekade detta att det fått något meddelande. Sämst hade den "idiotsäkra livlinan" hotellet i Naini Tal fungerat: fastän jag ringt dit två gånger förnekade det inför Tony rätt upp i ansiktet att det fått något meddelande.

Både till restaurangvärden i Almora och min hotellvärd hade jag sagt att jag ämnat försöka återvända från Pithoragar till Almora till kvällen. De hade båda svarat: "*Impossible!*", och utgående från att det faktiskt var omöjligt hade de båda sagt till Tony att jag inte skulle komma tillbaka. Tyvärr, i detta fall, är ingenting omöjligt i Indien.

Som Tony sagt i telefon från Pithoragar dök han upp i Almora klockan 10 följande morgon efter en fem timmars bussresa. Han hade haft en glad tid i Pithoragar, träffat flera mycket trevliga människor och till och med bjudits att delta i ett omfattande bröllopsfirande, som tydligen hela landskapet hade deltagit i - jag hade upplevat flera festprocessioner för denna tilldragelse redan under samma eftermiddag. När vi återförenats och rätat ut alla frågetecken och mysterier bröt vi omedelbart upp med buss mot Haldwani-Kathgodam.

De två förlorade dygnen fick oss att sätta kurs direkt mot Darjeeling, varför vi lämnade Nepal därhän tills vidare. Denna långa etapp från Kathgodam till Darjeeling var på sitt sätt resans mest anmärkningsvärda genom att den inte hade kunnat fungera mera perfekt. Vi lämnade Kathgodam med tåg 23.00 den 11.2 och nådde fram till Barauni 1066 kilometer därifrån följande natt klockan 02.00. Tåget var då 1 1/2 timme försenat, men likaväl väntade det tåg vi skulle fortsätta med snällt på oss i Barauni och avgick minuten efter att vi kommit på. Detta tågbyte var det snabbaste under hela resan. Sedan nådde vi fram till Siliguri klockan 10 på morgonen (13.2) och fick genast en buss till Darjeeling.

Det hotell jag hade önskat bo på hade tyvärr stängt för säsongen, då det var lågsäsong. I stället hamnade vi på ett tydligen tibetanskt skött hotell som hette Kedeling och som var idealiskt. Från takterrassen hade man utsikt över hela staden, vi kunde duscha i varmt vatten för första gången sedan Simla (12 dagar tidigare), och vårt värdfolk var det bästa tänkbara. Jag kände mig genast mera hemma i min främsta indiska hemstad än någonsin.

I nästa nummer : *Kalimpong.*

Grönt ljus från Kina (brev från Indien av JBW)

"Din brydsamma problemsituation i den drabbade prästgården är verkligen som ämnad att sätta myror i huvudet hos en teolog med. Dess värre kan ditt omfattande vittnesmål, hur sakligt det än är med alla dess intriganta detaljer, inte betraktas som opartiskt eller ojävigt då du är drabbad. Däremot står jag själv helt utanför det hela och ställer från en neutral synpunkt på andra sidan världen gärna upp med synpunkter.

Det allvarliga i situationen är att en präst blir straffad för en anklagelse. Detta måste ge ökad tyngd åt anklagelsen och misstänkliggöra den anklagade. Som anklagelsen är grav (om en präst i Svenska Kyrkan förskingrar dess pengar till förmån för politisk verksamhet kan det inte handla om bara klockarsnatteri ur kollektbössan) kan det resultera i en svår stöttesten för Svenska Kyrkan, då "Kyrkans Vänner" väl är det största partiet i kyrkofullmäktige och då därför i en förskingring av kyrkans medel till förmån för ett sådant parti din kyrkoherde knappast kan vara den enda skyldiga. Emellertid är bestraffning av en präst för en anklagelse inte nog för att fälla den anklagade om än det är ett gravt indicium.

Som stark krydda i denna stuvning kommer då din kyrkoherdes förhållande till en kopieringsmaskin som den besynnerligaste historia. Att förse en vanlig kyrkoförsamling med en kodad koptator är väl en oerhörd lyx som måste kosta en hel del och måste väl betraktas som näst intill absurt. Till detta kommer då din kyrkoherdes gömmande av specialsladden till den gamla koptatorn. Till detta kommer då din kyrkoherdes ovänlighet. Detta sistnämnda är det allvarligaste.

En präst får inte vara ovänlig. Det vittnar om ett fel i grunden i hans ämbetsutövning. Normalt betyder ovänlighet hos en präst att han går med dåligt samvete. Förrän han blir vänlig igen är han inte trovärdig som präst.

Du berättar att han samlat namnunderskrifter för att få den präst som anklagat honom avstängd. Här uppstår en viktig fråga: kände de som skrev under önskemålet om hans avstängning till hans anklagelse om förskingring mot kyrkoherden? Detta är kanske den allra viktigaste frågan. Här trevar jag som en blind i mörker, då jag säkert inte är informerad om alla fakta, men en blind ser ofta mer än en seende. Om de inte kände till det luktar det manipulering om kyrkoherden. En präst med lik i lasten har ofta en förmåga att genom intimidering manipulera andra till att följa hans egen felaktiga väg och handla mot sina egna samveten. Praktexempel: Stalin.

Om jag arbetade i den församlingen skulle jag vägra att samarbeta med kyrkoherden så länge anklagelsen om förskingring mot honom inte var utredd. Om han har förskingrat har han ingen trovärdighet som präst, och då är alla mässor, jordfästningar, bröllop och andra förrättningar som han utför ingenting värda.

Beträffande den kodade koptatorn finns det ingen kod som inte kan knäckas. Det enda som behövs är tålamod. En fyrsiffrig kod kan verka oöverstigligt som besvär, men man kan alltid dela besväret med andra. Exempelvis kunde den ena, om man är två, systematiskt gå genom alla siffror från 5000 uppåt och den andra gå genom alla siffror från 4999 neråt. Börjar båda från mitten är chanserna stora att koden knäcks

ganska snart. Sedan kunde ni båda säga att ni fått koden från den andra och båda gå fria. En kopian är till för att användas, och ditt ändamål med en offentlig internationell idealistisk tidskrift är ju enbart konstruktivt och berömvärt.

Även om kyrkoherden frias från anklagelsen om förskingring är det troligt att han aldrig slipper misstanken hängande över sig, för det ska mycket till för en präst att anklaga en annan präst i samma kristna kyrka för en sådan sak.

Som du säkert kan förstå är det ivrigaste diskussionsämnet på dessa meridianer Hans Helighet Dalai Lamas offentlighöjande av återupptäckten av Panchen Lama. Detta berör alla buddhister i Himalaya och är den största sensationen sedan Dalai Lamas flykt från Tibet. Naturligtvis är kineserna rasande. De har ju försökt allt för att utrota den tibetanska religionen och kulturen, och så växer sig vad kineserna kallar den tibetanska vidskepelsen bara tio tusen gånger ännu starkare. Kineserna har aldrig förstått och kan aldrig förstå att den tibetanska religionen inte är någon vidskepelse utan bara ett erkännande och konstaterande av *facts of life* i Himalayaregionen. Återupptäckten av Panchen Lama har gått helt naturligt till och är ingen konstruktion. Den förra Panchen Lama hade kunnat vara falsk, då kineserna lanserade honom, men denna är helt genuin och har inga politiska intressen bakom sig. Kineserna försökte och lyckades bringa sju Dalai Lamas om livet (från den sjätte till den tolfte), de flesta innan de nådde regeringsbar ålder, och de försökte och lyckades nästan manipulera ihjäl den tionde Panchen Lama. Ändå har de idag situationen i Tibet mindre under kontroll än någonsin under de senaste tre hundra åren fastän de har landet och folket under en hårdare ockupation än någonsin.

Det är helt riktigt som du skriver, att doktor Suns frihet utgör ett slags garanti för att kusten är klar. Han är den enda i Kina som vet vem du är, och han förråder dig aldrig, så medan han är *at large* kan du faktiskt känna dig säker i hela Kina. Så välkommen till Tibet, om du kommer, och lycka till med årets Kailasresa med "Läs och Res"!

- J.B.Westerberg."

Om Panchen Lama

Vi har inte tidigare gått in på den tionde Panchen Lamas skicksediga historia här i Fritänkaren. Han är sedan 1500-talet den näst högsta digniteten i Tibet efter Dalai Lama. Ämbetet instiftades av Dalai Lama och etablerades av den Store Femte till ett slags komplementinstitution till Dalai Lama: när Dalai Lamas position var försvagad (genom landsflykt eller minderårighet) skulle Panchen Lama komplettera bristerna och vice versa. Under 1900-talet har det nästan genomgående varit så, att när Dalai Lama begivit sig i landsflykt har Panchen Lama stannat kvar, och när Panchen Lama flytt till Kina har Dalai Lama stannat kvar. Den tionde Panchen Lama, som avled 1989, och den fjortonde Dalai Lama, som idag är 59 år, har alltid varit goda vänner och stött varandra moraliskt även under de mest hårresande motgångar.

Den tionde Panchen Lamas ställning var emellertid tragisk och dubiös från början. Han var nämligen inte någon självklar kandidat till titeln utan kinesernas egen kandidat, och det fanns en annan tibetansk kandidat, som verkade mera trolig, som kineserna dock lyckades eliminera - han arresterades i Yatung på väg till Indien och mördades sannolikt på så sätt att *habeat corpus* undveks - liket försvann. Han var bara en liten gosse.

När kineserna invaderade Tibet 1950 skedde det under den förevändningen att Panchen Lama, då 13 år, bett Kina komma och befria Tibet. De hade ett fast grepp om ynglingen redan då, och från 1952 var han Kinas främste kollaboratör i Tibet. Hela

hans universellt dåliga rykte som falsk Panchen Lama och Kinas överste politruk i Tibet kom till under 50-talet. Han förblev även lojal mot Kina efter Dalai Lamas flykt 1959, men inför Khams resoluta uppror mot Kina och omvälvningarna efter 1959 började hans lojalitet mot Kina vackla, när det gick upp för honom att Kina egentligen inte alls ville Tibet väl utan bara önskade utnyttja landet för sina egna nationalegoistiska syften. 1962 vågade han kritisera Kina såpass öppet och hårt, att han belades med förbud att yttra sig av de kinesiska myndigheterna och isolerades.

Hans stora ögonblick kom emellertid i mars 1964. Han hade då varit belagd med förbud att tala offentligt i två år av kineserna, men dessa ville nu ge honom en chans att bättra sig. Vid den stora bönfestivalen, som pågick i tre veckor, skulle han vid ett tillfälle få tala inför tio tusen människor. Hans direktiv från kineserna var att han öppet skulle fördöma Dalai Lama. Om han gjorde detta inför det tibetanska folket skulle han återfå alla sina befogenheter.

Han inledde sitt stora tal konventionellt och framhöll i taktfulla ordalag nödvändigheten av religionsfrihet och för Tibet att få utvecklas av sitt eget folk i sin egen takt.

Sedan kom ögonblicket då han skulle fördöma Dalai Lama. Han hämtade andan och blickade ut över alla människorna och tycktes möta varenda en av dem med blicken. Alla höll andan. Tystnaden blev lång. Så talade han sitt livs mest överlagda och välbetänkta ord:

"Hans Helighet Dalai Lama har förts bort från sitt land till ett främmande land. Medan han är borta är det i alla tibetaners intresse att inget ont må ske honom. För om Dalai Lama inte vållas någon skada skall inte heller tibetanernas lycka upphöra. Denna dag när vi nu alla är församlade här måste jag uttrycka min orubbliga tro på att Tibet snart kommer att återvinna sitt oberoende och att Hans Helighet Dalai Lama kommer att återinstalleras på den gyllene tronen. Länga leve Hans Helighet Dalai Lama!"

Av alla tänkbara skymfer som hade kunnat vållas Kina av någon tibetan tog denna priset. Den högst uppsatte tibetanen i landet spottade Kina rakt i ansiktet och det inför hela det tibetanska folket. Den dramatiska effekten var av oerhördaste slag och har sin plats i världshistorien.

Nu tål inte kineserna politiska skämt, och detta var inte ens något skämt. Konsekvenserna blev oöverskådliga. Panchen Lama sattes i husarrest och isolerades totalt. Efter en omfattande konferens i Peking å högsta ort med Mao Zedong, Chou Enlai och alla dignitärer och koryféer drev kineserna i gång en massiv förtalskampanj mot Panchen Lama i hela Tibet.

Rättegången mot Panchen Lama ägde sedan rum under 17 dagar i augusti. Kinesiska rättegångar går alltid till som så att de snart urartar till att alla närvarande en efter en lynchar den anklagade, så att rättegången mera liknar ett gatlopp. De som inte deltar i det frivilliga skymfandet och lynchandet av den anklagade blir själva anklagade. Denna rättegång var inget undantag från vanlig kinesisk rättspraxis, och den ordnade offentliga rättegången tillät alla närvarande att gå fram och kindpusta, örfila, sparka och misshandla Panchen Lama. Många närvarande vägrade dock att delta.

Även domen hade beslutats i förväg. Efter rättegången blev Panchen Lama, hans föräldrar och de medlemmar av hans familj och hushåll, som ännu inte hade mördats eller satts i koncentrationsläger, slagna i järn och förda i en pansarbil till okänd destination. Under fjorton år visste ingen var Panchen Lama hölls fången. Först i februari 1978 kom det fram att han förvarats i Kinas elitfängelse nummer ett för toppartimedlemmar, där utsatts för konstant hjärntvätt och alltid protesterat mot detta med att försöka begå självmord. Varken hjärntvätten eller självmorden hade emellertid lyckats.

1982 fick han åter besöka Tibet efter 18 år i fångenskap under omänskliga förhållanden i Peking. Hans handlingsfrihet var dock mycket begränsad. I princip inskränkte sig hans befogenheter till omvårdnaden och återuppbyggandet av monument som kineserna förstört. När han 1989 lyckats fullborda och inviga gravmonumentet över de fem närmast föregående Panchen Lamorna, en av Tibets vackraste byggnader idag av samma tidlösa arkitektur som dess uråldriga tempel, avled han 52 år gammal. Under ett omänskligt livs massiva prövningar hade han till slut ändå med framgång lyckats försvara sin titel, sin och hela Tibets integritet och sitt anrika ämbetes heder.

Nu har alltså inkarnationen av Panchen Lama bekräftats av Hans Helighet Dalai Lama. Må vi med hela världen tillönska den elfte Panchen Lama "*Tashi Deleg*", det är välgång och lycka.

Summering av den tibetanska problematiken

Av de mänskliga rättigheterna har Kina brutit mot 19 punkter i Tibet :

§ 3 Rätten till eget liv, frihet och personlig säkerhet har kränkts genom mord, våldtäkter, fängelsestraff utan rättegång och godtyckliga avrättningar.

§ 4 Förbudet mot slaveri har kränkts i det att Kina i det officiella ärendet att befria Tibets människor i stället gjort dem till sina egna slavar.

§ 5 Förbudet mot tortyr och mot grym, omänsklig och förnedrande behandling av människor har kränkts genom att allt detta genomförts mot den tibetanska befolkningen.

§ 9 Förbudet mot att utsätta folk för godtyckliga arresteringar, kvarhållanden och landsförvisningar har kränkts.

§ 12 Förbudet mot att inkräkta på folks privatliv, familjeliv, hemliv och korrespondens och mot ärekränkning samt rätten till lagens skydd mot sådant har kränkts genom tvångsskilmässor, tvångsfamiljeupplösningar och berövandet av barn från deras familjer mot barnens vilja.

§ 13 Rätten till rörelsefrihet till och från och inom sitt eget land och från vilket annat land som helst har berövats tibetanerna.

§ 16 Att äktenskap får ingås endast genom båda parternas egna fria vilja har kränkts i genomförandet av de många tvångsäktenskapen mellan munkar och nunnor och genom att många tibetanskor tvingades gifta sig med kineser.

§ 17 Rätten till egendom och förbudet mot att berövas sin egendom kränktes genom masskonfiskeringar då tibetanerna ofta berövades allt utom kläder och hushållsartiklar.

§ 18 Rätten till tankefrihet, samvetsfrihet och religionsfrihet berövades tibetanerna.

§ 19 Rätten till åsiktsfrihet berövades tibetanerna främst genom att tibetanernas böcker och skrifter systematiskt förstördes.

§ 20 Rätten till fredliga möten förbjöds av kineserna då endast möten som utlysts av kineserna blev tillåtna.

§ 21 Rätten till politisk valfrihet i det egna landet förbjöds av kineserna.

§ 22 Rätten till social säkerhet förvägrades tibetanerna, då 1) Tibets ekonomiska resurser gick till Kina, 2) de sociala förändringarna i Tibet skedde till tibetanernas nackdel och 3) man försökte utrota tibetanernas religion.

§ 23 Rätten till arbete, till egen valfrihet av arbete, till god arbetsmiljö och till rättvis lön förvägrades tibetanerna genom tvångsarbete under omänskliga förhållanden och utan lön.

§ 24 Rätten till vila och semester från arbetet förvägrades tibetanerna.

§ 25 Rätten till dräglig levnadsstandard och tillgång till läkarvård samt alla mödrars och barns rätt till särskilt skydd kränktes genom att alla tibetanska ekonomiska tillgångar omhändertogs av Kina.

§ 26 Rätten till fri utbildning och uppfostran kränktes genom att tibetanernas egna utbildningsanstalter stängdes och ersattes med kommunistiska propagandaskolor samt genom att de tibetanska barnen berövades sina föräldrar för att indoktrineras i tvångspropaganda.

§ 27 Rätten till deltagande i det egna landets kulturliv berövades tibetanerna genom att kineserna försökte eliminera den tibetanska kulturen och ersätta den med ateistisk kommunism.

§ 29 Att den personliga friheten bara får begränsas genom tillbörlig hänsyn till andra människor kränktes av kineserna kanske mest genom bombningarna av tibetanska kloster, som byggts mest för att värna om den personliga friheten och integriteten.

Brotten mot de mänskliga rättigheterna i Tibet har pågått oavbrutet i mer än 40 år, då det systematiska, metodiska och överlagda folkmord på tibetanerna som inleddes 1950 aldrig har avbrutits fastän Kina är med i FN och permanent medlem i Säkerhetsrådet.

Ovanstående uppgifter om brotten mot de mänskliga rättigheterna i Tibet var klara och internationellt kända redan 1960 genom Internationella Juristkommissionens i Genève utförliga undersökningar och alltså långt innan kulturrevolutionen inleddes. Ingenting gjordes åt saken då, trots juristkommissionens noggranna dokumentation av ett överväldigande antal individuella fall med exakt statistik, som Kina avärdade och fortfarande avfärdar som lögnar och påhitt, och egentligen har ingenting gjorts heller sedan dess, utom av tibetanerna själva, som bygger upp sina kloster igen med egna medel medan kineserna fortsätter att obehindrat exploatera deras land.

Kulturrevolutionen, som gavs fritt svängrum i Tibet 1966-76, adderade till skadelistan 6246 förstörda kloster av 6259 möjliga. De enda kloster som skonades var sådana som kunde vara tjänliga för turismen. Av denna 99,5-procentiga förstörelse märks inte så mycket idag, då alla iögonfallande kloster återuppbyggts sedan 1979. Emellertid upptar i regel de återuppbyggda klostren bara en tiondel av de riktiga klostrens storlek och yta, och endast omkring 5% av det tidigare antalet munkar och nunnor tillåts att få leva och verka där.

Utom kloster förstördes även ett oändligt antal tempel och andra traditionella byggnader, däribland Tibets äldsta, som också sedermera har återuppbyggts för turisternas skull.

Hur många tibetaner som har mördats av kineserna är okänt, men 1983 var 1,207,487 tibetanska offers namn och öden dokumenterade, som bevisligen mött döden genom kinesers vållande. Av dessa drygt 1,2 miljoner var drygt 480,000 från Kham, som utkämpade ett heroiskt gerillakrig mot Kina 1956-74 ända tills amerikanerna svek dem och förrådade dem genom president Nixons handelsavtal med Kina.

I den kinesiska förintelsen av Tibet gick vidare 60% av all tibetansk litteratur förlorad. De 40% som kunde räddas representeras i biblioteket i Dharamsala av cirka 50,000 volymer, allesammans handskriften eller handtryckta luntor. Det betyder att minst 75,000 ovärderliga originalmanuskript på det tibetanska språket gått förlorade för alltid genom kinesisk förstörelse. Sammanlagt förstördes 85% av alla tibetanska manuskript över huvud taget. Vad som inte förstördes med de 6246 ruinerade klostren, som guldföremål och statyer samt andra konstföremål, transporterades till Kina, smältes ner till tackor eller såldes via Hongkong på den internationella antikvitetsmarknaden.

I Tibet underhåller Kina en armé på 500,000 man utposterade nära indiska gränsen av vilka 200,000 man är permanenta.

I Tibet har Kina byggt upp 17 hemliga radarstationer och 14 militära flygfält.

I Tibet har Kina etablerat 5 kärnvapenbaser i Kongpo Nyitri, i Powo Tamo, i Rudok, i Golmud och i Nagchuka.

I Tibet har Kina placerat ut 8 ICBM (långdistansrobotar), minst 70 kortdistansrobotar och 20 medeldistansrobotar.

"Nionde Akademin" vid den heliga sjön Koko Nor är en kärnkraftstation för bland annat lagring av kärnavfall. Koko Nor är den största av Tibets fyra heliga sjöar.

I Manchuriet har den manchuriska ursprungsbefolkningen nästan utrotats. Endast 3 miljoner manchurier finns kvar i sitt eget land, medan den kinesiska inflyttningen uppgår till 75 miljoner.

Motsvarande siffror för Inre Mongoliet är 2,5 mongoler mot 8,5 inflyttade kineser.

Motsvarande siffra för Öst-Turkestan ("Sinkiang") är 3 miljoner uigurer mot 7 miljoner inflyttade kineser.

Motsvarande siffra för den tibetanska provinsen Amdo är 900,000 kvarvarande tibetaner mot 3,5 miljoner inflyttade kineser.

I den tibetanska provinsen Kham är det okänt hur många tibetaner som finns kvar, men under deras motstånd mot kineserna mördades 480,000 tibetaner. Sedan dess har 3,6 miljoner kineser etablerat sig i Kham.

I den autonoma provinsen Tibet finns för närvarande 2 miljoner kineser medan tibetanerna är ungefär lika många.

En kines i Tibet kostar Kina lika mycket som 4 kineser i Kina. Dessa kineser i Tibet tvingas tibetanerna betala för genom skatter och inflation.

Före 1959 fanns det 592,558 munkar i Tibet. Idag tillåter kineserna bara 34,000 då munkarna, som lever i celibat, anses utgöra en fara för det kinesiska kontrollsamhället.

Världen teg 1950 när Tibet vädjade till FN inför Kinas övergrepp mot Tibet.

Världen teg när Kina släppte loss kulturrevolutionens förintelse över Tibet, som strävade efter att fullständigt utplåna all tibetansk kultur och nationalidentitet.

Ännu idag är Tibet fullständigt ointressant i världens ögon, då det är så avlägset och otillgängligt och inte har något av ekonomiskt intresse, medan däremot Kina som världens snabbast växande ekonomi är av utomordentligt intresse, varför världen av ekonomiska skäl gärna blundar för Tibet, liksom den alltid vägrat ingripa

aktivt i Kurdistan, Indonesien och Afghanistan, andra scener för folkmord, då dessa trakter inte heller innehåller något av ekonomiskt intresse. Däremot ingrep hela världen i högsta grad aktivt när Kuwait invaderades av Irak, för Kuwait hade olja, hur smutsig denna än var.

Lyckliga och få är de som vet vilken oerhörd betydelse Tibet har för hela världen. Sannolikt har exempelvis Tibet den enda säkra kuren mot Aids. Men vem i världen bryr väl sig om att försöka bota Aids när det finns så många mediciner att tjäna pengar på, som till exempel bromsmedicinen AZT, som bara kan användas på Aidspatienter så länge de förblir sjuka?

Kort sagt, kineserna har gjort sig skyldiga till folkmord (i högre grad än Indonesien, Turkiet och Pol Pot i Kambodja), till överskådlig miljöförstöring i andras länder, (den kinesiska skogsskövlingen i Tibet har medfört ekologiska katastrofer i alla angränsande länder,) och till grundlig förstörelse av den tibetanska civilisationen och kulturen; och de tillåts komma undan med det.

Tibetanerna är inte kineser. Som folk är de helt särpräglade och har sitt närmaste etniska släktskap med Navajo- och Hopiindianerna i Arizona.

Tibet är ett historiskt självständigt land som ej bara erkänts av Kina utan ibland till och med betalats tribut till av Kina.

Det tibetanska språket har ingen släktskap alls med kinesiskan.

Den tibetanska buddhismen är indisk och inte kinesisk.

Detta nummer inleddes med Hans Helighet påven Pius XII och hans feghet i det andra världskriget när han fullt medveten om den pågående förintelsen mot judarna inte så mycket som nämnde dem med ett enda ord under hela kriget. Andra världskriget avlöstes av andra folkmord mot tibetanerna, mot andra folk förtryckta av kommunister, i åtskilliga länder med muslimska regeringar och i Serbien. Om man tiger inför något av alla dessa folkmord alltid riktade mot minoriteter är man precis lika feg som Hans Helighet påven Pius XII i det andra världskriget. Det minsta man kan göra är att ta ställning med ett enda ord. Kan man göra mera är det ännu bättre, men det måste börja med ett klart och enkelt ställningstagande. Om man inte ens tar detta första lilla steg är man dumt och oförlåtligt feg.

(Artikeln är ett hopkok på artiklar ur Fritänkaren nummer 19 och 30-32.)

Göteborg den 31 maj 1995.